

معرفی گیاهان دارویی پر مصرف در طب سنتی منطقه شرق مازندران

مریم اهوازی^{۱*}، محمد اکبرزاده^۲، فرحناز خلیقی سیگارودی^۳، اصغر کهندل^۴

۱- مربی پژوهش، گروه کشت و توسعه مرکز تحقیقات گیاهان دارویی، پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، کرج

۲- عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان مازندران، ساری

۳- استادیار پژوهش، گروه فارماکونوزی و داروسازی مرکز تحقیقات گیاهان دارویی، پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، کرج

۴- عضو هیأت علمی پژوهشکده مطالعات توسعه جهاددانشگاهی واحد تهران، تهران

*آدرس مکاتبه: کرج، گروه پژوهشی کشت و توسعه مرکز تحقیقات گیاهان دارویی، پژوهشکده گیاهان دارویی

جهاددانشگاهی، صندوق پستی: ۱۳۶۹ - ۳۱۳۷۵، تلفن: ۳۴۷۶۴۰۱۰ (۰۲۶)، نمابر: ۳۴۷۶۴۰۲۱ (۰۲۶)

پست الکترونیک: Maryame_Ahvazi@yahoo.com

تاریخ تصویب: ۹۱/۹/۲۹

تاریخ دریافت: ۹۱/۶/۱

چکیده

مقدمه: اطلاعات و نحوه مصرف گیاهان دارویی در منابع قدیمی و یا کتب ترجمه شده مختلف قابل دسترس می‌باشد. اما نکته قابل توجه این است که اطلاعات سنتی مناطق مختلف ایران مورد توجه قرار گیرد و با اطلاع‌رسانی مناسب افراد علاقه‌مند را تشویق به مصرف آنها نموده و زمینه را برای تحقیقات جامع در زمینه خواص و ترکیبات این گیاهان مهیا شود. هدف: مهم‌ترین منابع اطلاعات سنتی و گیاهان دارویی افراد سالخورده و مسن می‌باشند لذا یکی از اهداف مهم این طرح پرسشگری از این افراد است تا بتوان این گنجینه گرانها را از حافظه و گفتار تبدیل به متون نمود تا قابل دسترس برای همه علاقه‌مندان به علم طب سنتی و گیاهان دارویی باشد.

روش بررسی: در این تحقیق ابتدا نقشه‌های جغرافیایی منطقه از مراجع رسمی کشور تهیه و پس از شناسایی مسیرها و روستاهای منطقه به محل مراجعه شد. سپس از افراد سالخورده و مجرب در رابطه با گیاهان دارویی منطقه سؤال شد. نمونه‌هایی از گیاهان مورد سؤال جمع‌آوری و جهت شناسایی به هرباریوم پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی انتقال یافت.

نتایج: در این تحقیق اطلاعات طب سنتی مربوط به ۱۴ گونه گیاه دارویی متعلق به ۱۱ تیره جمع‌آوری و شناسایی شدند. مقایسه اطلاعات موجود با تحقیقات مشابه در منطقه البرز نشان می‌دهد که در برخی موارد نحوه استفاده از گیاهان و نیز خواص ذکر شده برای آنها با هم تفاوت زیادی دارد و در سایر موارد تقریباً با هم مشابه و یا کمی متفاوت است که آن نیز ناشی از آداب و روش زندگی در هر منطقه می‌باشد.

نتیجه‌گیری: از آنجایی که این منطقه دارای پوشش گیاهی غنی به خصوص گیاهان دارویی است و نیز دارای سابقه تاریخی درباره طب سنتی می‌باشد لذا نیازمند توجه بیشتر به این ذخایر ارزشمند است. از سوی دیگر ما اثرات جدیدی از گیاهان دارویی یافت نمودیم که می‌تواند زمینه‌ای برای تحقیقات بعدی باشد.

کل واژگان: اتنوبوتانی، گیاهان دارویی، طب سنتی، شرق مازندران

پرسشگری و کسب اطلاعات و نحوه مصرف سنتی گیاهان از این اقوام امکان‌پذیر می‌باشد، در مناطق زیادی از ایران مطالعات اتنوبوتانی انجام گرفته است که شامل منطقه آلموت [۱]، اقوام ترکمن [۲]، شهرستان سیرجان [۳]، منطقه روئین در استان خراسان [۴]، منطقه سیستان [۵] و ... می‌باشد. به دلیل همجواری استان مازندران با استان گلستان (اقوام ترکمن) و منطقه آلموت اطلاعات حاصل در این تحقیق با اطلاعات به دست آمده در این دو منطقه مقایسه خواهد شد که این امر می‌تواند زمینه را برای تحقیق‌های بعدی علاقه‌مندان به گیاهان دارویی در تمام عرصه‌های علمی مهیا نماید.

اهداف

- با توجه به اینکه استان مازندران از سرزمین‌های کهن ایران با پیشینه تاریخی قابل توجه و دارای اقوام اصیل و نیز پوشش گیاهی بسیار غنی و متنوع می‌باشد، جهت انجام پرسشگری انتخاب شد. از آنجایی که مناطق صعب‌العبور به دلیل مشکلات حمل و نقلی، بومیان را جهت رفع مایحتاج زندگی روزانه مجبور به استفاده از منابع طبیعی اطراف خود می‌نماید و نیز اطلاعات سنتی در رابطه با مصرف گیاهان دارویی محفوظ‌تر باقی می‌ماند، لذا در این تحقیق پرسشگری در منطقه شرق مازندران و در نقاط صعب‌العبور و بیابانات آن آغاز شد.

- اطلاعات گیاهان دارویی بخصوص گونه‌های پرمصرف در منطقه ثبت شد و نیز نحوه استفاده آنها در روستاهای مختلف مورد بررسی قرار گرفت.
- نتایج به دست آمده با منابع و مطالعات مشابه در مناطقی از استان‌های همجوار (شمال و جنوب البرز) مقایسه شد.

مواد و روش‌ها

بررسی و پرسشگری از منطقه

منطقه شرق مازندران شامل سه شهرستان نکا، گلوگاه و

از روزگاران کهن و از زمانی که انسان پا به عرصه جهان نهاد همواره در پی تلاش برای معاش و زندگی بهتر و رفع نیازمندی‌های خود سعی و کوشش نمود. در این راستا کسب تجربیات ارزنده که تنها به طور تصادفی به خلق آنها دست زد منجر به بهره‌برداری از طبیعت اطراف خود جهت بهتر نمودن زندگی در طی سال‌های متوالی بوده است. ارزشمندترین تجربه‌ای که اکنون یادگار پیشینیان و ثروت رسیده از آنها به دست بشر امروزی است استفاده از گیاهان به عنوان طبیعی‌ترین مواد موجود در اطراف او جهت درمان و حتی پیشگیری از بیماری‌ها که بالطبع آسان‌تر از درمان است می‌باشد. علم استفاده از گیاهان دارویی در سراسر دنیا از مهم‌ترین علوم پزشکی بوده و اهمیت آن تا جایی بود که برخی از کشورها به کاشت و برداشت برخی از مهم‌ترین آنها همت می‌گماشتند. وجود کتاب‌های به جا مانده و مرور تاریخ‌های گذشته ملل مختلف دلیلی بر این مدعاست. امروزه با وجود حجم بالای محصولات دارویی با منابع شیمیایی همچنین بروز بیماری‌های گوناگون و صعب‌العلاج و نیز درمان سریع بیماری‌ها با داروهای سنتتیک که درد و تألم بیماری را سریع فروکش می‌نماید، جایگزینی گیاهان دارویی جهت درمان آنها که دارای روند درمان تقریباً طولانی‌تری نسبت به داروهای شیمیایی دارد، مشکل و حتی غیرممکن به نظر می‌رسد.

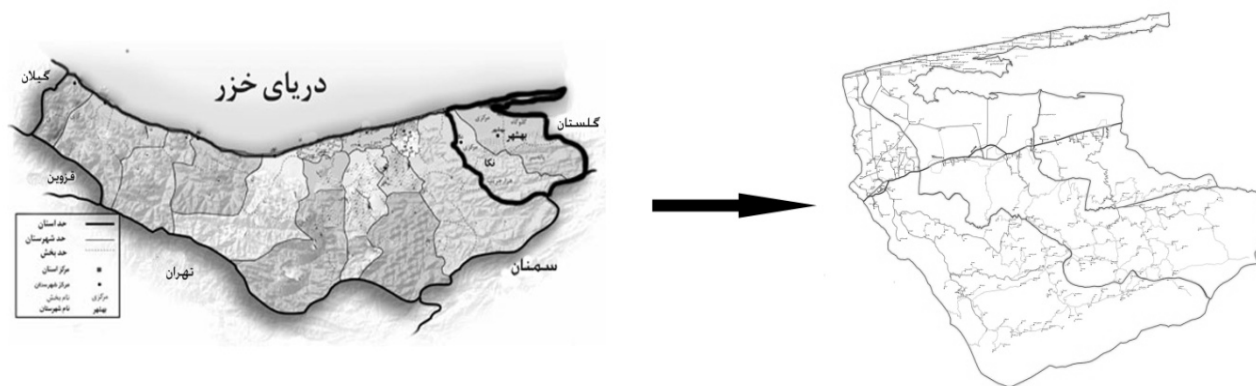
به عقیده حکمای طب قدیم همیشه پیشگیری بهتر از درمان بوده و حفظ و تعادل طبایع بدن با مصرف منابع طبیعی اطراف بدن مهیا خواهد شد. لذا مصرف گیاهان دارویی که مهم‌ترین منبع طبیعی است رسیدن به این امر را امکان‌پذیر خواهد نمود. بنابراین جمع‌آوری اطلاعات گیاهان دارویی و نحوه مصرف آنها از مکان‌های مختلف کشور که از نسلی به نسل بعد منتقل شده، منبع با ارزشی از طب قدیم در زمان حال می‌باشد.

کشور پهناور ایران با داشتن اقوام مختلف و آداب و رسوم متفاوت دارای گنجینه‌ای از طب سنتی است که در طی گذشت نسل‌ها تاکنون محفوظ مانده و دست‌یابی به آنها تنها از طریق

آنها یادداشت شد. در برخی از پرسشگری‌ها اطلاعات بومیان منطقه واضح نبود و گاهی ما را دچار شک و شبهه در پرسشگری‌های قبلی می‌نمود که آیا گیاه ثبت شده در روستای قبلی همان گیاه معرفی شده در این روستا است یا خیر؟ لذا از فرد مورد پرسش خواسته می‌شد نمونه‌ای از گیاه مورد نظر را به ما نشان دهد و یا برخی مواقع از بومیان منطقه خواسته می‌شد تا جهت جمع‌آوری آن گیاه از رویشگاه آن، ما را همراهی نماید. از روستاهای مهمی که اطلاعات خوبی در اختیار ما قرار دادند می‌توان به آلوکنده، سیاوش‌کلا، خورشید، لای‌پاسند، شیرکال، گالش‌محل، رستم‌کلا، امیرآباد، یعقوب‌لنگه، خرم‌چماز، سوت‌خیل، پرکلا، تازه‌آباد، بیشه‌بند و ... اشاره نمود. پس از انجام این مراحل گیاه مورد نظر جمع‌آوری و شناسایی می‌شد [۱۳ - ۷]. بیشترین گیاهانی که در این منطقه مورد مصرف قرار می‌گیرد در جدول شماره ۱ آورده شده است و در انتها به بحث و بررسی و مقایسه آنها با سایر منابع پرداخته شده است [۲۷ - ۱۴، ۲، ۱].

بهشهر می‌باشد که در دامنه‌های شمالی رشته کوه البرز واقع است (شکل شماره ۱). مرتفع‌ترین منطقه مربوط به بیلاقات نکا و کم ارتفاع‌ترین منطقه گلوگاه می‌باشد. از نظر آب و هوایی، میانگین حداکثر دما در ۱۵ ایستگاه هواشناسی در استان ۲۹/۸ درجه سانتی‌گراد در خرداد ۱۳۹۰ و در طول یک دوره آماری ۳۰ ساله ۲۹/۸ درجه سانتی‌گراد بوده است. همچنین میانگین حداقل دما در این ۱۵ ایستگاه ۱۰ درجه سانتی‌گراد در خرداد ماه سال ۱۳۹۰ و در طول یک دوره آماری ۹/۱ درجه سانتی‌گراد بوده است. میانگین رطوبت نسبی در این ۱۵ ایستگاه در خرداد ۱۳۹۰، ۷۹ درصد و در طول یک دوره آماری ۳۰ ساله ۸۱ درصد گزارش شده است [۶]. جهت بررسی‌های ابتدایی نقشه‌های جغرافیایی در مقیاس ۱:۲۵۰۰۰ و نیز نقشه‌ای از راه‌های روستایی از منطقه مورد نظر تهیه شد. نوع پوشش گیاهی و تراکم آن در منطقه شناسایی و طبق زمان‌بندی‌های مناسب به منطقه مراجعه شد. طبق نقشه از تمام روستاهای دور و نزدیک در منطقه پرسشگری انجام شد و گیاهان دارویی که تقریباً در تمامی روستاها به آن اشاره می‌شد و نحوه مصرف

استان مازندران

شکل شماره ۱- منطقه مورد مطالعه (بهشهر، نکا، گلوگاه)

جدول شماره ۱ - تعدادی از گیاهان دارویی منطقه شرقی مازندران همراه با مصرف محلی آنها

تیره و نام علمی گیاه	نام فارسی	نام محلی	قسمت مورد استفاده	موارد مصرف گیاهان در منطقه	نحوه استفاده	اثرات فارماکولوژیک
Apiaceae <i>Heracleum persicum</i> Desf. Ex Fischer	کلبهر	کوکل پر	بذر و برگ	رفع دل درد بچه‌ها همراه با نبات، رفع دل درد و دل‌پیچه	جوشانده و دم‌کرده	ادویمان ضد نفخ، سوءهاضمه
Asteraceae <i>Artemisia annua</i> L.	درمنه خوری، درمنه یکساله، گندواش	موره	سرشاخه‌های جوان	رفع گزش درد بچه و پادرد	آب تازه گیاه، ضماد برگ	ضد مالاریا (در طب چینی)
Asteraceae <i>Cichorium intybus</i> L.	کاستی	کاستی	ریشه	تیبیر، رفع سردرد و سینه درد و دفع سنگ کلیه، سرخک، رفع کم‌خونی، تسکین درد	دم‌کرده، خیسانده، ضماد	ملن، ملین، ضد تب، مقوی کبسه صفرا و نیز جهت رفع ناراحتی‌های کلیه، رماتیسم، نفوس، هموروئید، درمان سوءهاضمه، تصفیه کتله خون، رفع زنج‌های کبدی، زردی، هیستری، رفع عفونت مجاری ادراری
Boraginaceae <i>Echium amoenum</i> Fisch. et. Mey.	گل گاززان	یشکو	گل‌ها	تسکین اعصاب، تیبیر، رفع سینه پهلو، قلب درده، دارای طبع سرد	دم‌کرده	سرمخوردگی، مسکن، نشاط‌آور، ادرار آور
Brassicaceae <i>Descurainia sophia</i> (L.) Schur.	خاکسیر	خاکسیر	بذر	تیبیر، رفع پیوست، سرمخوردگی، رفع کرم‌زدگی، رفع وزم روده، رفع تب و لرز، مفید برای سرخچه، رفع زردی و یروقان در بچه‌ها	خیسانده	ضد تب ملین
Juglandaceae <i>Juglans regia</i> L.	گردو	آغوز	میوه، پوست سبز	باین آوردن نقد خون، چربی و نقد خون، تقویت مو و رنگ‌آمیزی مخلوط با حنا، جهت رفع شپش بروج	دم‌کرده	رفع التهاب پوست، دفع کرم
Lamiaceae <i>Teucrium chamaedrys</i> L.	مریم نغودی طاز، مریم نغودی بوته‌ای	هیرواش علف	سرشاخه‌های جوان	ضمم غذا، رفع پیوست	دم‌کرده	مروق، ضد رماتیسم، محرک مده، تلخ

ادامه جدول شماره ۱-

نام علمی گیاه	نام فارسی	نام محلی	قسمت مورد استفاده	مواد مصروف گیاهان در منطقه	نحوه استفاده	اثرات فارماکولوژیکی
Malvaceae <i>Malva neglecta</i> Wallf.	بنبرک	ملکی، آنچلک	برگ	دفع کرم روده، رفع کورک و دل‌های چرکی، بهبود زخم	دم‌کرده	سکنجید، ضدیبوست، مله، سینه‌درد، ضد تب، هموروئید، آماس چشم، ضد التهاب وازن، ضلالت
Plantaginaceae <i>Plantago major</i> L.	بارنگ	بارنگ	بذر و برگ	برای سینه‌درد، سینه‌پهلور و غیره سینه، رفع دل‌درد، گوش‌درد، تنگی نفس، سباز کردن کورک، رفع تب و لرز	دم‌کرده	رفع التهاب روده
Rosaceae <i>Crataegus microphylla</i> C. Koch.	سرخه رنگ	سرخه رنگ، زالزالک، برگ ریز	برگ و میوه	باین آرزنده چربی خون، کاهش فشار خون، تنظیم فشار خون، افزایش اوزباده انداز	دم‌کرده	حمایت از عملکرد قلبی و عروقی، تثبیت آئزین قلبی، بهبود جریان خون میوکارد و عروق کرونر و تحمل میوکارد به کمبود اکسیژن، کاهش رتبه‌های غیر طبیعی قلبی، کاهش چربی‌های خون
Rosaceae <i>Cydonia oblonga</i> Mill.	به	به نیم	دانه و ساقه‌های جوان و برگ	کاهش تب، رفع سرفه، رفع سرماخوردگی و خلط سینه	دم‌کرده	التهاب‌چشمی، محافظت‌کننده، نرم‌کننده، کاهش تحریکات مخاط
Rosaceae <i>Mespilus germanica</i> L.	ازگل	گلابیس	برگ و میوه، پوست درخت	رفع اسهال خونی، ضد خون‌استسغ و دل‌درد	ترشی، دم‌کرده	مفوری و قابض، کاهش ورم روده، رفع اسهال، جلوگیری از خونریزی، ورم مخاط کلر
Urticaceae <i>Urtica dioica</i> L.	گزنه	گزنه	سوزن‌های جوان، بذر و ریشه	رفع سنگ کلیه، تب‌بری، ضد خون، دفع سنگ کلیه، کاهش فشار خون، دفع کرم مسمه و روده، رفع سرماخوردگی	دم‌کرده، جوشانده، پخورد	برونشیت مزمن، سرماخوردگی، آسم، مشکلات دستگاه تنفسی فوقانی، زکام، راینیت، بیماری‌های پوستی، عفونت دهانی، آرایش اعصاب، سردرد، هسته‌ری، بی‌خوابی
Violaceae <i>Viola odorata</i> L.	بنفشه معطر	دوشنه	گل	تب‌بر، تب و سرما، دل‌درد و سردرد	دم‌کرده	برونشیت مزمن، سرماخوردگی، آسم، مشکلات دستگاه تنفسی فوقانی، زکام، راینیت، بیماری‌های پوستی، عفونت دهانی، آرایش اعصاب، سردرد، هسته‌ری، بی‌خوابی

در این تحقیق تعداد ۱۴ گونه گیاهی متعلق به ۱۱ تیره شناسایی شد که بیشترین مصرف را در طب سنتی منطقه داشته و در اکثر نقاط نیز توسط همه افراد بومی شناخته شده و به ما معرفی می‌شد. جهت سهولت مطالعه گیاهان فوق در جدول شماره ۱ همراه با مصارف سنتی آنها آورده شده است. در انتها به دلیل همجواری این استان با دو استان قزوین و گلستان و نیز تشابه نسبی پوشش‌های گیاهی و گیاهان دارویی آنها سعی شده است در جدول شماره ۲ مطالعات اتنوبوتانی این سه منطقه آورده شود تا اثرات درمانی حاصل از این گیاهان با هم مقایسه شود.

بسیار مناسبی برای مطالعات در زمینه طب سنتی می‌باشد. از این رو شرق این استان که دارای مناطق ییلاقی، کوهستانی و جنگلی و نیز دارای منطقه ساحلی می‌باشد، جهت انجام این تحقیق انتخاب شد. اطلاعات جمع‌آوری شده درباره طب سنتی منطقه در جدول شماره ۱ آورده شده است. بیماری‌هایی که در این منطقه با گیاهان دارویی قابل درمان می‌باشد شامل قند خون، چربی خون، مشکلات دستگاه گوارش، دستگاه تنفسی و بیماری‌های عفونی است و بیشترین گیاهی که در این منطقه استفاده می‌شود و تقریباً می‌توان گفت همه افراد این منطقه آن را شناخته و موارد مصرف آن را نیز می‌دانند گل گاوزبان ایرانی (*Echium amoenum* Fisch. et. Mey.) می‌باشد که در حجم وسیعی از مناطق مستعد منطقه نیز کاشته می‌شود و در منابع هم به اثرات آرام بخشی و برطرف کننده سرماخوردگی آن اشاره شده است [۷] از گیاهان مهم دیگر که در بیشتر روستاهای منطقه مورد مصرف قرار می‌گیرد کاسنی (*Cichorium intybus*) است که در اکثر مناطق پرشکری شده به عنوان گیاه تب بر، دفع کننده سنگ کلیه، رفع کم‌خونی، تسکین درد و در بهبودی بیماری سرخک از آن استفاده می‌کنند. در حالی که در منابع از این گیاه به عنوان مدر، ملین، ضدتب، مقوی کیسه صفرا و نیز جهت رفع ناراحتی‌های کلیه، رماتیسم، نقرس، هموروئید، درمان سوءهاضمه، تصفیه‌کننده خون، رفع قلیح‌های کبدی، زردی، هیستری، رفع عفونت مجاری ادراری و در طب سنتی هند گیاهی مفید برای خنکی طبع نام برده شده است [۱۷، ۱۸، ۲۱]. گیاه سرخه ولیک (*Crataegus microphylla*) نیز از گیاهانی است که در طب سنتی آلموت به عنوان از بین برنده لخته خون به کار می‌رود و در این منطقه علاوه بر خواصی مانند پایین آورنده چربی خون، کاهش و تنظیم فشار خون، به عنوان ازدیاد ادرار نیز کاربرد دارد. در حالی که در منابع نیز علاوه بر خواص مذکور اشاره به مدر بودن ضعیف این گیاه نیز شده است [۱۹]. با توجه به فارماکوپه گیاهی ایران بارهنگ (*Plantago major*) به عنوان درمان کننده یبوست و به عنوان ضد التهاب دستگاه گوارش

بحث

استفاده از طب سنتی و گیاهان دارویی از گذشته‌های دور تاکنون مدنظر بشر بوده و همواره جهت درمان و رفع نیازهای غذایی خود به طبیعت رو آورده و به جستجو می‌پرداخته است. استفاده از گیاهان دارویی و طب سنتی از علوم است که به واسطه تجارب پی در پی در اقوام مختلف صورت گرفته و نسل به نسل انتقال یافته است. اما با گذشت زمان تعدادی از این اطلاعات بومی به دلایل مختلفی از جمله مهاجرت، نابودی پوشش‌های گیاهی، توسعه شهرنشینی، تغییر اقلیم‌های آب و هوایی و ... به ورطه فراموشی سپرده شده و تا اینکه با رشد علوم مختلف، داروهای سنتتیک جای خود را به گیاهان دارویی داده است. اما در دهه‌های اخیر استفاده مجدد از گیاهان دارویی مدنظر قرار گرفته و توجه خاصی به بررسی و تحقیق در طب سنتی شده است. توجه به طب سنتی و نحوه استفاده از گیاهان دارویی در هر منطقه جهت استفاده در طب نوین از اهمیت زیادی برخوردار بوده چرا که امروزه با در دست داشتن تکنولوژی‌های جدید آزمایشگاهی و امکان بررسی مواد مؤثره گیاهی، راهی برای ساخت داروهای متفاوت با منشأ طبیعی را فراهم خواهد نمود. لذا بررسی در طب سنتی مناطق مختلف ایران راه را برای رسیدن علاقه‌مندان به این عرصه از علم فراهم می‌نماید. استان مازندران با داشتن پوشش گیاهی بسیار متنوع و انبوه و وجود مناطق کوهستانی و صعب‌العبور، منطقه

جدول شماره ۲- مقایسه گونه‌های دارویی مورد مصرف در منطقه شرق مازندران با مطالعات مشابه در منطقه شمالی

نام علمی گیاه	منطقه شرق مازندران		منطقه آبروت		منطقه ترکمن صحرا	
	قسمت مورد استفاده	مصارف	قسمت مورد استفاده	مصارف	قسمت مورد استفاده	مصارف
Apiaceae <i>Heracleum persicum</i>	رغ دل درد بچه‌ها همراه با نبات، رغ دل درد و دل پیچه	جوشانده و دم کرده	رغ دل درد بچه‌ها همراه با نبات، رغ دل درد و دل پیچه	رغ دل درد بچه‌ها همراه با نبات، رغ دل درد و دل پیچه	رغ دل درد بچه‌ها همراه با نبات، رغ دل درد و دل پیچه	رغ دل درد بچه‌ها همراه با نبات، رغ دل درد و دل پیچه
Asteraceae <i>Arenaria annua</i>	سرشاخه‌های جوان	رغ گزش درد بچه و پادرد	سرشاخه‌های جوان	رغ گزش درد بچه و پادرد	سرشاخه‌های جوان	رغ گزش درد بچه و پادرد
Asteraceae <i>Cichorium intybus</i>	ریشه	تب یزد رغ سردرد و سینه درد و دفع سنگ کلیه، سرخک، رغ کم خونی، نسکن درد	ریشه	تب یزد رغ سردرد و سینه درد و دفع سنگ کلیه، سرخک، رغ کم خونی، نسکن درد	ریشه	تب یزد رغ سردرد و سینه درد و دفع سنگ کلیه، سرخک، رغ کم خونی، نسکن درد
Boraginaceae <i>Echium amoenum</i>	گل‌ها	عصاب، تب‌بر، رغ سینه پهلر، کلب درد دارای طبع سرد	گل	عصاب، تب‌بر، رغ سینه پهلر، کلب درد دارای طبع سرد	گل	عصاب، تب‌بر، رغ سینه پهلر، کلب درد دارای طبع سرد

ادامه جدول شماره ۲-

نام علمی گیاه	منطقه شرق مازندران		منطقه آلبورت		منطقه ترکمن صحرا		
	نوع	قسمت مورد استفاده	نوع	قسمت مورد استفاده	نوع	قسمت مورد استفاده	
Brassicaceae <i>Descarrainia sophia</i>	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ	منطقه شرق مازندران: سبزی، رفع یبوست، سرماخوردگی، رفع گرمزدهگی، رفع زردی و تب و لرز، مفید برای سرخچه، رفع زردی و برقراری در بچه‌ها	منطقه آلبورت: رفع یبوست و گسختگی، معده و روده، رفع گرمزدهگی، دل پیچه، استخوان‌لرز	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ	منطقه ترکمن صحرا: تب، دل‌لرز	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ	منطقه آلبورت: تب، دل‌لرز، سردی، معده و روده، رفع گرمزدهگی، دل پیچه، استخوان‌لرز
Juglandaceae <i>Juglans regia</i>	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ، تنه، میوه	منطقه شرق مازندران: پالین آوردن قند خون، تجویز و قند خون، تقویت مو و رنگ‌آمیزی مخلوط با جانا جهت رفع شیبش، برنج	منطقه آلبورت: پالین آوردن قند خون، پادرد و گم‌زدی، ضرب‌دیدگی، طعم و عطردهنده، معده درد، سرگیجه، سیاه‌گردن، پشم	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ، میوه	منطقه ترکمن صحرا: گم‌زدی، رنگ مو، حالت‌دهنده مو	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ، میوه	منطقه آلبورت: گم‌زدی، رنگ مو، سردی، معده و روده، رفع گرمزدهگی، دل پیچه، استخوان‌لرز
Lamiaceae <i>Teucrium chamaedrys</i>	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: جوانه	منطقه شرق مازندران: قند و دیابت و فشار خون، تب، دفع کرم	منطقه آلبورت: رفع یبوست، رفع شکم، زخم، گرمزدهگی، پشم، گردک، عفونت زان، عفونت کمر	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: جوانه	منطقه ترکمن صحرا: -	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: جوانه	منطقه آلبورت: -
Malvaceae <i>Malva neglecta</i>	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ	منطقه شرق مازندران: رفع یبوست، رفع کرم، معده و روده، رفع کورک و دل‌های بزرگی، پشم، زخم	منطقه آلبورت: رفع یبوست، رفع شکم، زخم، گرمزدهگی، پشم، گردک، عفونت زان، عفونت کمر	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ	منطقه ترکمن صحرا: -	نوع: گیاهان دارویی قسمت مورد استفاده: برگ	منطقه آلبورت: -

ادامه جدول شماره ۲-

نام علمی گیاه	منطقه شرق مازندران		منطقه آلموت		منطقه ترکمن صحرا		
	قسمت مورد استفاده	مصارف	قسمت مورد استفاده	مصارف	قسمت مورد استفاده	مصارف	
Plantaginaceae <i>Plantago major</i>	بذر و برگ	برای سینه درده سینه پهلور و خرخر سینه، رفع دل درد، گزش درد تنگی نفس، سوزاک کردن کوزک، رفع تب و لرز	برگ، بذر	تب، اسهال، تم کردن سینه، زخم، کوزک	دم کرده، برهم	بذر، برگ برپادگی، زگیل، سرفه، خلط آور	دم کرده، برهم
Rosaceae <i>Crataegus microphylla</i>	برگ و میوه	بالین آورنده چربی خون، کاهش فشار خون، تنظیم فشار خون، از بین آردار	میوه	از بین بردن لخته خون - خشونت حلق، سرفه گرم و خنک	خلام	-	-
Rosaceae <i>Cydonia oblonga</i>	دانه و ساقه های جوان و برگ	کاهش تب، رفع سرفه، کاهش سوزش سردگی و جلاط سینه	بذر	خشونت حلق، سرفه گرم و خنک	دم کرده	-	-
Rosaceae <i>Mespilus germanica</i>	برگ و میوه، پوست درخت	رفع اسهال خونی، قند خون، استفراغ و دل درد	-	-	-	میوه	خوراکی به عنوان میوه وحشی
Urticaceae <i>Urtica dioica</i>	سرشاخه های جوان، بذر و ریشه	رفع سنگ کلیه، تب بوی، قند خون، دفع سنگ کلیه، کاهش فشار خون، دفع کرم معده و روده، رفع سرماخوردگی	مدم	قند خون، درد مفاصل عرونت، تقویت موی سر، کاهش تورم، خواب رفتگی دست و پا	جوشانده، تازه، خشک شده	سرشاخه هوایی	قند خون، آسم، شیراورا
Violaceae <i>Viola odorata</i>	گل	تب بوی تب و سردرد	مدم کرده	طبع سرد، بالین آوردن فشار و تب، میگرن، آرایش اعصاب، رفع بیخستگی	دم کرده، جوشانده	-	-

اگزما، ریزش مو ذکر شده است [۱۷، ۱۶]. در مورد سایر خواص ذکر شده توسط افراد بومی نیز بهتر است مطالعات بیشتری انجام گیرد. از آنجایی که این استان همجوار با استان‌های قزوین و گلستان می‌باشد و از طرفی مطالعات اتنوبوتانی در این مناطق انجام شده است، در این تحقیق مقایسه‌ای بین گیاهان دارویی این مناطق انجام شد. از گیاهانی که در هر سه منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرند می‌توان به کاسنی، گل گاوزبان ایرانی، خاکشیر، گردو و بارهنگ اشاره کرد. گیاه گل گاوزبان که در هر سه منطقه برای بهبودی سرماخوردگی مصرف می‌شود، در منطقه آلموت قزوین به دلیل برداشت‌های بی‌رویه کمتر در طبیعت یافت می‌شود اما به دلیل مصرف زیاد بومیان منطقه، در باغچه خانه‌ها کاشته می‌شود. در منطقه شرق مازندران نیز در وسعت زیادی به صورت تجاری کاشته می‌شود. از گیاه خاکشیر در هر سه منطقه جهت بهبودی کاربرد دستگاه گوارش استفاده می‌شود. از گیاهان دیگری که جهت بهبودی دستگاه گوارش استفاده می‌شود مریم نخودی است که فقط در منطقه شرق مازندران کاربرد دارد. جهت سهولت مطالعه، نحوه استفاده و خواص ذکر شده برای این گیاهان در هر منطقه در جدول شماره ۲ آورده شده است.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله مراتب تشکر و قدردانی خود را از مسئولین محترم پژوهشکده گیاهان دارویی جهاددانشگاهی، معاونت محترم پژوهشی جهاددانشگاهی و مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع استان مازندران که در این طرح صمیمانه ما را یاری نمودند، اعلام می‌داریم.

معرفی شده است اما در طب سنتی شرق مازندران و منطقه آلموت از بذر آن برای درمان ناراحتی‌های دستگاه‌های تنفسی، گوارشی و از برگ آن پس از گرم کردن جهت رفع عفونت کورک و تب و لرز استفاده می‌شود [۱۶، ۱]. در رابطه با گیاه درمنه (*Artemisia annua*) در برخی از منابع به عنوان درمان بیماری‌های تب‌دار بخصوص مالاریا (در طب سنتی چین)، سکنه قلبی، زخم و خونریزی بینی و همچنین ضد مخمر کاندیدا آلبیکنس یاد شده است. در صورتی که در طب سنتی منطقه از چکاندن آب تازه گیاه در گوش جهت رفع درد گوش بچه‌ها و نیز از ضماد برگ‌ها جهت پادرد استفاده می‌شود که با تحقیقات بیشتر در زمینه آثار فارماکولوژیکی آن می‌توان خواص این گیاه را در کتاب‌های فارماکوپه به ثبت رساند [۲۲، ۲۰].

وجود شرایط مناسب آب و هوایی در این منطقه سبب شده که گیاه گزنه (*Urtica dioica* L.) در این منطقه رویش بسیار خوبی داشته و تقریباً در اکثر نقاط پراکنش داشته باشد. همچنین این گیاه در سبد مصرفی اکثر بومیان این منطقه قرار داشته و تقریباً نحوه مصرف آن نیز با هم مشابه می‌باشد. در بیشتر نقاط از سرشاخه‌های هوایی آن چه به صورت تازه و یا خشک شده، برای پایین آوردن قند و چربی خون استفاده می‌شود. در برخی نقاط برای دفع کرم معده و روده و در نقاط دیگر از بخور ریشه‌های آن برای رفع سرماخوردگی استفاده می‌شود. همچنین در برخی منابع خواصی چون قابض، مدر، پایین آورنده اسید اوریک، مقوی که خونریزی را کنترل می‌کند، سم‌زدا، کاهش فشار و قند خون، در مصرف داخلی جهت کم خونی و آرتريت، هموروئید و روماتیسم و نقرس و مشکلات پوستی، در مصرف خارجی برای دردهای آرتريت، نقرس، سیاتیک، هموروئید، گزش حشرات و خونریزی بینی،

منابع

1. Ahvazi M, Mozaffarian VA, Khalighi-Sigharodi F, Charkhchian MM and Ajani Y.

Florestal and Ethnobotanical Investigation in Alamut region. (ACECR) 2008, pp: 476, 477.

2. Ghorbani Abdolbaset. Studies on pharmaceutical ethnobotany in the region of Turkmen Sahra, north of Iran. (Part 1): General results. *J.E.* 2005, pp: 58 – 68.
3. Sharififar F, Koochpayeh A, Mehdi Motaghi M, Amirkhosravi A, Puormohseni Nasab E and Khodashenas M. Study the ethnobotany of medicinal plants in Sirjan, Kerman province, Iran. *J.H.D.* 2010, Vol.1 No.3. pp: 19 - 28.
4. Abotorabi H. Ethnobotany and plants photochemistry in Roein region. Ph.D thesis. Tehran University. 2002.
5. Iranmanesh M, Najafi Sh and Yosefi M. Studies on Ethnobotany of important medicinal plants in Sistan. *J.H.D.* 2010; Vol. 1 No. 2. pp: 58 - 65.
6. Ahvazi M, Akbarzadeh M, Khalighi-Sigaroodi F and Kohandel A. Florestical and Ethnobotanical study of east Mazandaran province. (ACECR) 2012, p: 3, 26.
7. Mozaffarian V. Dictionary of Plant Names Farhang Moaser Publishers. Tehran. Iran. 1996, pp: 198, 272.
8. Mozaffarian V. Trees and Shrubs of Iran. 1st ed. Farhang Moaser. 2003, pp: 317, 693, 720, 730.
9. Rechinger KH. Flora Iranica, Akademische Druckund. Verlagsanstalt Graz-Austria. 1963-1988, No. 122. p:6, No. 158. p: 175, No. 150. p: 30.
10. Mozaffarian V. Flora of Iran (Umbelliferae No. 54). Research Institute of Forests and Rangelands Press. 2007, p: 480
11. Khatamsaz M. Flora of Iran (Boraginaceae No. 39). Research Institute of Forests and Rangelands Press. 2002, pp: 184, 185.
12. Khatamsaz M. Flora of Iran (Plantaginaceae No. 6). Research Institute of Forests and Rangelands Press. 1992, pp: 264, 265.
13. Janighorban M. Flora of Iran (Plantaginaceae No. 14). Research Institute of Forests and Rangelands Press. 1995, pp: 6, 7.
14. Ahvazi M, Khalighi-Sigaroodi F, Charkhchiyan MM, Mojab F and Mozaffarian VA. Introduce some of the medicinal plants species with the most traditional usage in Alamut region. *I. J. P. R.* 2012; 11 (1): 185 - 94
15. Ahvazi M, Mozaffarian V, Nejadstari T, Mojab F, Charkhchiyan MM, Khalighi-Sigaroodi F and Ajani Y. Medicinal Application of Native Plants (Lamiaceae and Rosaceae Family) in Alamut Region in Gazvin Province. *J. Med. Plants* 2007; 6 (24): 74 - 84.
16. Iranian Herbal Pharmacopoeia. Ministry of Health and Medical Education Deputy Ministry for food and Drug. 2002, Vol. I. pp: 176. Vol. II. pp: 122, 176, 286, 122, 667, 677, 680.
17. Bown D. Encyclopedia of Herbs & Their uses. A. Dorling Kindersley book. London. 1995, pp: 258, 366, 370.
18. Ahvazi M, Resvsni-Aghdam A and Habibi-Khaniani B. Seed of Medicinal Plants (Morphology, Physiology and medicinal properties) Vol. 1. Nashre Jahad Press. Tehran. 2010, p: 85
19. Khalighi-Sigaroodi F, Jarvandi S and Taghizadeh M. Therapeutic Indications of Medicinal Plants. Arjmand Press. Tehran. 2010, p: 90.
20. Evans WC. Trease and Evans' pharmacognosy. 14st ed. WB Saunders Company Limited. 1996, p: 170, 328, 428, 478.
21. Bown D. Encyclopedia of Herbs and their Uses. Dorling Kindersley Press. 1995, p: 261.
22. Ray A.B, Sarma B.K, Singh U.P. Medicinal properties of plants (Antifungal, antibacterial and antiviral activities). International book distributing com. 2004, p: 73.
23. Zargari A. Medicinal plants. 6st ed. Tehran University Publication. 1996, Vol. 2, p: 619.
24. Fleming T. PDF for Herbal Medicine. Medical Economics Company Montval, New Jersey. 1998, p: 604, 605 and 917.

25. Zargari A. Medicinal plants. 6st ed. Tehran University Publication. 1997, Vol. 1, p: 350.

26. Watson RR, Preedy V.R. Botanical Medicine in clinical practice. CAB International. 2008, p: 224.

27. Mirhidar H. Plants learnings. Usage of plant in prevention and Treatment of diseases. 5st ed. Daftare-Nashre-Farhange-Eslami. 2002, Vol. 2. p: 7.

Archive of SID

Introduce some of the Medicinal Plants Species with the Most Traditional Usage in East Mazandaran Region

Ahvazi M (Ph.D. student)^{1*}, Akbarzadeh M (M.Sc.)², Khalighi-Sigaroodi F (Ph.D.)³, Kohandel A (Ph.D.)⁴

1- Cultivation & Development Department of Medicinal Plants Research Center, Institute of Medicinal Plants, ACECR, Karaj, Iran

2- Research Institute of Forests and Rangeland, Mazandaran, Sari, Iran

3- Pharmacognosy & Pharmaceutics Department of Medicinal Plants Research Center, Institute of Medicinal Plants, ACECR, Karaj, Iran

4- Iranian Academic Center for Education, Culture & Research, ACECR, Tehran, Iran

* Corresponding author: Cultivation & Development Department of Medicinal Plants Research Center, Institute of Medicinal Plants, ACECR, P.O.Box: 31375-1396, Karaj, Iran

Tel: +98-26-34764010-18, Fax: +98-26-34764021

Email: Maryame_ahvazi@yahoo.com

Abstract

Background: Some knowledge about medicinal plants is available in old references or books. But important point is, the information of traditional usage of medicinal plants from different parts of Iran be worthwhile and people is encouraged to use of them, another way it is a good background for future examination about medicinal plants.

Objective: One of the most important sources of traditional medicine data collection is indigenous people. So the aims of the study are asking the knowledge from eldest and native people to accumulation the wealth and to guide interested people to use of medicinal plants.

Methods: We started our investigation after prepared a map to distinction the area and different villages. Then we interviewed about medicinal plants in the region from eldest and native people. The specimens that were collected in the region were transferred to herbarium (ACECR) to recognition.

Results: In this investigation 14 medicinal species belong to 11 families were collected and identified. In comparison with another survey in some region in neighboring provinces, there are some differences between how to use of medicinal plants and traditional usage that it is due to mores of indigenous people in the each part.

Conclusion: Considering that the region has a favorable weather and rich flora especially medicinal plants and also has a previous historical of traditional medicine, so it is needed to pay attention to protect them. Another way we found some new effects of the medicinal plants that can be subjected for investigations to more examination.

Keywords: Medicinal plants, Ethnobotany, Traditional medicine, East Mazandaran

